

AFETLERİN İLİŞKİSEL SOSYOLOJİK İNCELENMESİ: 6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREM ÖRNEĞİ

Aytül KASAPOĞLU*

ÖZ

Oldukça eski bir alan olan afet sosyolojisindeki çalışmalar birçok yönden özellikle de insan merkezli olmayan yeni kuramsal ve metodolojik yaklaşımlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Burada sunulan araştırmanın problemi, genel olarak afetlerde özel olarak deprem gibi doğa olaylarında ötekileştirilenlerin başında gelen zorunlu göçmenler kadar doğal çevrenin gördüğü zararların, uğradıkları kayıpların görünmez kılınmasıdır. Buradan hareketle çalışmanın temel sorusu, en son yaşadığımız 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen Türkiye'deki Geçici Koruma altındaki uluslararası göçmenler kadar, bitki ve hayvan ve topraklar dahil doğal çevrenin zararlarının, kayıplarının nasıl görünür kılınacağıdır. Bu amaçla ilişkisel sosyolojik olarak bütüncü bir bakışla, ikilik ve özcü olmayı reddederek göçmenler, bitkiler, hayvanlarla birlikte toprağın nasıl etkilendiği mevcut yazılı ve görsel dokümanlara dayanarak analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, klasik doğa ve toplum ikiliğine dayanan özcü yaklaşımların yetersizliğini ortaya koymuştur. Buradan hareketle gündelik yaşamda 'farklılıklar', 'belirsizlikler', 'eşiksellik' (liminality) ve 'dönüm noktası' gibi kavramlara odaklanarak yapılan ilişkisel, disiplinler-arası ve disiplinler- üstü çalışmaların önemi ve katkıları ortaya konarak, 'Tek Dünya' yaklaşımından hareketle bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afet Sosyolojisi, İlişkisel Sosyoloji, Göçmenler, Doğal Çevre, Doküman Analizi.

RELATIONAL SOCIOLOGICAL INVESTIGATION OF DISASTER: FEBRUARY 2023 KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE CASE

ABSTRACT

Disaster sociology is a very old field, but existing studies show that in many ways new theoretical and methodological approaches are needed, especially those that are not human-centered. The problem of this research is that the damage to the natural environment and the losses suffered by forced immigrants, who unfortunately are among those who are marginalized in disasters in general and earthquakes in particular, are rendered invisible. Based on this, the main research question is how to make visible the losses of the natural environment, including plants, animals and soils, as well as the forced immigrants under Temporary Protection in Turkey, during the 6 th of February 2023 Kahramanmaraş-centered earthquakes we last experienced. For this purpose, with a relational sociological holistic view, rejecting dualism and essentialism, how international immigrants, plants, animals and soil were affected by the earthquake disaster was analyzed based on publicly available written and visual documents. Research results have revealed that essentialist approaches based on the classical duality of nature and society are no longer sufficient today. Based on this, the importance and contributions of relational, interdisciplinary and supra- disciplinary studies applied through concepts such as differences, uncertainties, liminality and turning point in daily life are revealed, and some suggestions are made by adopting the One World approach.

Keywords: Disaster Sociology, Relational Sociology, Immigrants, Natural Environment, Document Analysis.

Atıf: KASAPOĞLU, A. (2024). "Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği", *HABITUS Toplumbilim Dergisi*, (5), 1-36.

Citation: KASAPOĞLU, A. (2024). "Relational Sociological Investigation of Disaster: February 2023 Kahramanmaraş Earthquake Case", *HABITUS Journal of Sociology*, (5), 1-36.

Başvuru / Received: 02 Ocak 2024 / 02 January 2024

Kabul / Accepted: 02 Şubat 2024 / 02 February 2024

Araştırma Makalesi / Research Article.

* Prof. Dr. Başkent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, E-mail: makasapoglu@baskent.edu.tr, ORCID Numarası: 0000.0002-3456-2947

EXTENDED ABSTRACT

This study claims to make innovation in disaster research. Because the first thing to do for disaster studies and reducing vulnerabilities is to stand against seeing disaster relief as only a technical issue. Because such an approach ignores the effects of all other social, economic, cultural and regional factors, as well as the vulnerabilities arising from the inequalities that already existed in society before the disaster. However, due to poverty in a society, structures that are poorly constructed or not properly maintained are ready to collapse immediately in the event of a disaster. Secondly, urban planning studies that ignore risks are common. A third factor is that local and central governments are constantly interested in economic gain. A fourth factor is the unequal distribution of the required resilience capital. In addition, subjective risk perception is as important as, or even more than, objective risk information. Because these are interlocking rings in risk management. Likewise, insufficient coordination between the public and private sectors and NGOs can also cause problems.

On the other hand, the collaboration of cultural sociology and disaster sociology is becoming more important today than ever before. Because managing risks and reducing harm is not just a technical issue. On the other hand, it should be noted that there is no consensus on what relational sociology is. For example, there are those who see relational sociology as a language of project and struggle (Emirbayer 1997), paradigm (Donati 2011), theory or approach. Unlike them, Jan Fuhse (2020) sees relational sociology as a scientific 'field' with the influence of Bourdieu (1983). Although the relational approach is not a consensus theory, it can be said that it emerged from the discussions of sociologists from various sociology schools on the duality of structure and individual. In summary, while relational sociology is based on the rejection of dualism and essentialist views, on the other hand, relationality, that is, not being in a fixed position within networks in daily life, and fluidity are the basic features.

Particularly, the third type of uncertainty in Harrison White's (1992) uncertainty classification, called “contingency”, was very useful for our analysis. Like the pandemic, the earthquake has been defined as external and contingency. Additionally, in this study, the concepts of liminality and turning point were used to discuss the findings. Many field studies conducted after the 1999 Marmara Earthquake and Bruno Latour (2005) were used theoretically.

The population directly affected by the earthquake on February 6, 2023, as local people and immigrants, is actually over 16 million. Moreover, the earthquake has affected and

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

continues to affect the whole country with its social, economic and political dimensions. The main problem of this research is the marginalization and even ignoring of animals, plants and soil, as well as the 1.7 million forced and irregular immigrants who were made invisible, including other nationalities, especially Syrians, who constitute 12% of the local population in the region after the earthquake, which inevitably turned into a disaster.

This article attempts to find answers to the following questions:

a) From a relational sociological perspective, how does it emerge that soil, plants and animals, as components of the natural environment, especially immigrants under Temporary Protection, who are marginalized and ignored, are affected by the earthquake and rendered invisible?

b) What are the examples that can be given for the uncertainties, turning points and liminal situations experienced after the earthquake in relational sociology?

c) What are the factors that play a role in combating exclusion, blame and inequalities as well as marginalization and suggestions for solutions to the problems?

The importance of this study is especially due to Bruno Latour (2017; 2018). It is attempted to be realized by considering both the natural and social environment as a whole, with a relational sociological perspective based on the One World understanding. In addition, the careful selection and use of a large number of visuals as well as written documents increases its importance.

In this descriptive research, only document analysis was conducted. Visuals widely covered in the media as well as scientific articles published after the earthquake centered in Kahramanmaraş on February 6, 2023 were used. As it is known, document analysis is carried out with second-hand data instead of first-hand data.

Because the questions intended to be answered in the research are intertwined, human and non-human (natural environment) factors are considered as a whole, while at the same time, the uncertainties experienced by international immigrants under Temporary Protection, who are the focus of the research, are all discussed.

As a result, the earthquake disaster is a turning point in relational sociology. The earthquake directly affected a population of more than 16 million, including immigrants, in 11 provinces. Although the effects of the earthquake bring with it many uncertainties, it can be

said that, in White's terminology, “ambage” and “contingency” have emerged the highest. In this context, liminal situations have also been observed in large numbers. Disaster victims are affected by the earthquake with both their strengths and weaknesses, both naturally and socially. They deserve support in order to look to the future with hope in their new worlds and lives that are very different from the old ones. It is expected that studies of this type will increase in order to provide this support from a relational perspective that does not distinguish natural and social sciences.

GİRİŞ

Afetler hakkında ilk sosyolojik çalışmalarda önce Risk Toplumu (Beck 2009) kavramlaştırması ve “doğal” (natural) ve insan-ürünü (human-made) şeklinde ikilik (duality) temelli bir sınıflamayı görmekle birlikte (Giddens 1998), küresel ısınmadan örnekle Bruno Latour (1998) tarafından doğal ve doğal olmayan ayrımının geçersiz olduğu eleştirisine de tanık olmuştuk. Latour’a göre sanayi toplumundaki aşırı tüketim toplumu alışkanlıkları yüzünden ozon tabakası delinmiş olabilir ve bu yüzden burada melez (hybrid) bir durum söz konusudur. Çünkü yaşadığımız küresel ısınma problemi doğal olduğu kadar sosyaldir.

Bu görüşlerin etkisiyle daha sonraki çalışmalarda doğal bir olayın insani veya toplumsal bir afete dönüşme sürecinin incelenmesi önem kazanmış ve örneğin deprem için “sonuçları sosyal olan bir doğa olayıdır” tanımı yapılmaya başlanmıştır (Kasapoğlu ve Ecevit 2001). Aslında doğal afet terminolojisi yaşananların tarihsel, ekonomik ve siyasal köklerinin perdelenmesini sağladığı için iktidardaki yöneticiler tarafından sorumluktan kaçmak amacıyla yaygınlıkla kullanılabilir diyebiliriz. Hatta ülkemizde olduğu gibi ‘fitrat’ (nature) ve takdiri ilahi söylemlerine de sıkça rastlayabiliriz. Öte yandan bilim insanlarına kulak vererek önceden gerekli önlemleri almak yerine afet sonrası yara sarma politikalarının uygulamak maliyet-yarar analizleri yüzünden tercih edilmektedir. Doğal afet kavramı aslında güçlüler tarafından etiketlenen göçmen, yaşlı, evsiz, engelli gibi bağımsız olamayanlara yönelik toplumsal adaletsizliklerin de sürdürülmesini sağlamaktadır (Bullard 2008). Tüm bu bilgiler afetlerin etkilerinin doğal çevre ile toplumun etkileşimi sonucunda ortaya çıkan sosyal bir inşa olduğunu göstermektedir.

Afet sosyolojisi, kamusal kaynakların II. Dünya Savaşı’ndan sonra ordu aracılığıyla sosyal araştırmaların desteklenmesine tahsis edildiği ABD de önemli gelişme gösterdiği açıktır. Ayrıca yapılan çalışmaların da kuzey Amerika kıtasında daha çok yaşanan kasırga, sel ve yangın gibi makro düzeyde yaşanan afetlere odaklanarak, sanayi toplumu olmayan gelişmemiş

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

ülkelerin açlık, kıtlık ve ölümcül hastalık gibi epidemiyolojik afete dönüşen sorunlarını göz ardı ettiğini söylemek mümkündür.

ABD'nin doğal çevre koşullarından hareketle gelişen çevre ve afet terminolojisinin afet sosyolojinde etkili olduğunu da belirtmek gerekir. Örneğin sık kullanılanların başında ev yangını veya trafikteki kazalar gibi dar bir ölçekte gerçekleşen olayları anlatmak için kullanılan “acil durum” (emergencies) gelmektedir ve afetlerin sosyal bir inşa olduğunu açıkça göstermektedir (Perry ve Quarantelli 2005).

ABD de “afet” (disaster) denilince anlaşılan ise, toplumun veya onun alt birimlerinin genel işleyiş mekanizmasının kesintiye uğratabilecek zarar ve kayıplardır. Bu çerçevede afet zorunlu bir tarzda zaman ve mekânda yoğunluk kazanmadığı durumlarda bile gözlenebilen bir olgudur. Çünkü bazı seyahat etme gibi bireysel özgürlükler kısıtlanırken afetten etkilenenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için yakınlaşma (convergence) veya yardımcı olmak anlamında diğerkâmlık (altruisme) artabilir. İşte bu diğerkâmlık afetten etkilenenler kadar diğer başkalarında gözlenen bazı davranışlar aracılığıyla dolaylı olarak örneğin acil yardımların artmasından rahatlıkla anlaşılabilir.

Öte yandan acil durum ve afetten başka üçüncü bir kavram olan “felaket” (catastrophe) ise, federal bir devlet olan ABD'nin eyaletlerini veya çok geniş alanda farklı ulusları etkileme düzeyindeki sorunlar için kullanılmaktadır. Birçok afet sosyoloğunun vurguladığı gibi bunlar ideal tiplerdir ve yaşanan her durumun bunlara uyması beklenemez (Watchendorf vd. 2013). Örneğin Covid-19 küresel salgını (pandemic) daha önce hiç yaşanmayan yaygınlık ve şiddette tüm dünyayı etkilemiştir. Sadece Çin'in Huan Eyaletinde başlayan münferit zararlar zaman içinde küresel bir afet veya felakete dönüşmüştür.

Tarihsel Arka Plan

Çevre sosyolojisinin yeterli olmadığı görülerek gelişen afet sosyolojisi, başta beşerî coğrafya olmak üzere, tıp ve yönetim bilimlerinin katkılarıyla gelişen disiplinler arası bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Öncü çalışmaların başında Samuel Henry Prince'in 1920'lerde yazdığı doktora tezi bulunmaktadır. Bu çalışma daha çok felaket ve toplumsal değişme üzerinde odaklanmıştır. Bu münferit çalışmadan sonra ancak 1940'larda daha sistematik çalışmalar bireysel ve kolektif davranışlara ilişkin olarak başlamıştır (Quarantelli 1987). Teknolojik ve doğal afetler en çok çalışılan konulardır. Öte yandan Danielson ve arkadaşlarının (2015) belirttiği gibi 1970'lerde İsveç'te aynen ABD olduğu gibi devletin askeri gücü olarak ordunun talebi ve desteğiyle

kurulan İsveç Afet Araştırma Merkezi tarafından afet sosyolojisi yapıldığını görmekteyiz. Bu merkezde yapılan çalışmalar, ordunun da isteğiyle daha çok afetlerde yaşanan saldırganlık, panik ve korku gibi sosyal psikolojik faktörler üzerindedir.

“Yakınlaşma” (convergence) diyebileceğimiz çalışmalar kapsamında ise, içinde daha çok komşu, dost, akrabalara veya yoksulları düşünme kadar onların iyileşmelerine yapılan yardımlar araştırılmaktadır. Başkalarını gözeterek yapılan bireysel diğerkâmlık, toplum yanlısı davranışlar kadar, afet ile sarsılan toplumda ortaya çıkan korku, panik konuları aslında birlikte çalışılmaktadır. Özellikle medyanın korku ve panik üzerinde etkileri eleştirel olarak ele alınmaktadır. Örneğin TV veya radyo program sunucularının kısa bir zaman içinde eksik bilgilerle yazdıkları senaryoların halkı sorumsuzca etkilediği, korku ve paniğe yol açtığı ortaya çıkmıştır (Quarantelli ve Dynes 1972; Quarantelli 2008). Özellikle sosyal inşa olan afet mitlerinin gerçeği yansıtmadığı da gösterilmiştir (Kappeler ve Potter 1996).

Afet çalışırken suç ve çatışma konularına odaklanan araştırmalardan da söz edilebilir. Ancak bu afet sırasındaki işlenen hırsızlık başta olmak üzere bazı suçlamaların gerçekleri yansıtmadığı, insanların birinci elden gözlemlemedikleri dedikodulara inandıkları söylenebilir (Green 2006). Bununla birlikte, malların fahiş olarak fiyatlarını arttırma ve veya mülkiyete yapılan tecavüzler en sık rastlanılan suçlar arasındadır.

Afet araştırmalarında hem yardımseverlik ve dayanışma hem de olumsuz davranışlar ve çatışmanın ilişkisel ve diyalektik olarak birlikte incelenmesi önemlidir. Böylece bu farklı iki afet sonrası davranışlar arasında köprü kurulmaya da çalışıldığı belirtilmelidir (Harper ve Frailing 2015).

Ayrıca son yıllarda afetlerde suçlarla mücadele kapasitesinin arttırılması konusu giderek afet yönetimi ve kitle iletişim ilişkisi bağlamında ele alınmaya başlamıştır (Purdum 2019). Özellikle göçmenlerin afetlerde daha fazla hayatlarını kaybetmeleri ve bunun önlenmesi için çalışmalar öncelik kazanmıştır. ABD özelinde ise, afet sırasında suç işleyen Afrika kökenlilerin daha fazla şiddete uğrayarak yaşamlarını yitirdikleri bilinmektedir (Henry 2020). Aslında toplumda ötekileştirilerek dışlanan grupların, başta göçmenler ve yabancılar olmak üzere, toplumdaki mevcut eşitsizliklerin uzantısı olarak afetlerde gördükleri zararlar daha fazladır. Öyle ki, zengin gelişmiş toplumdaki kayıplardan yedi kat daha fazlası yoksul ve az gelişmiş toplumların yaşadıkları doğal afetlerde gerçekleşmektedir (Wallemac ve House 2018). Çünkü başta ABD olmak üzere gelişmiş sanayi toplumlarında yaşlılar, yoksullar ve engelliler daha fazla yaşamlarını kaybetse de bu kayıplar giderek azalmaktadır. Özellikle Covid-19 salgınında

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

başta Asya ve Afrika'daki yoksullar arasında gelişmiş ülkelerle karşılaştırılmayacak oranda afet kaynaklı ölümler gerçekleşmiştir. Denis Mileti'nin uzun yıllar önce (1999) ortaya koyduğu gibi, afetlerden kaynaklanan ölümler ve dezavantajlı grupların yaşadıkları eşitsizlikler ortadan kaldırılamamıştır.

Afetleri Açıklama Yaklaşımları

İlgili literatürde afetleri açıklarken kullanılan kültürel sosyolojik farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır (Xu ve Lo 2022). Öte yandan bu yaklaşımlar, konunun zaman içinde değişen karakterini de göstermektedir. Bu yaklaşımların her biri afet zararlarını azaltmada ve risk yönetiminde önemli rol oynamaktadır.

Bunlarda ilki Türkiye'de de çok sıkça rastlanılan bireylerin kendi sorumluluklarından kurtulma arzusu veya amacıyla tanrıyı kullanmalarıdır (Act of God). Özellikle Avrupa'da Aydınlanma Döneminden başlayarak afetler açıklanırken, tanrının toplumları cezalandırdığını açıklamada "İlahi Ceza" (Divine Retribution) kavramı kullanılır. Türkiye'de de "Takdiri İlahi" (Divine Providence) söylemi, insanların afetlere bakışındaki tevekkül ile sessiz kabul kadar, yöneticilerin mağdurları yatıştırmak için sıkça kullandıkları bir ifadedir. 2023 Türkiye seçimlerinde deprem bölgesinde muhafazakâr iktidar partisinin oylarının yüksekliği de bunu göstermektedir denilebilir.

İkinci yaklaşım ise, afetleri doğal sebeplerle açıklamaktır (Act of Nature). Örneğin aşırı yağmurlar, kasırgalar, taşkınlar, orman yangınları veya depremler bir anne olarak kabul edilen olan doğanın eseridir (Mother Nature). Büyük can ve mal kayıplarına yol açan olarak insanlar suçlanmaz. Burada da tanrı yerine sorumluluk doğaya yüklenir.

Üçüncü bir yaklaşım ise, afetleri insan ve doğal sistemin etkileşimi olarak görmektir. Örneğin tarım arazilerini yerleşime açmak kadar ağır sanayi yatırımlarını bu bölgelere yaparak nüfusun yoğunlaşmasına yol açtığı gibi mal ve can kayıplarını da olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla da insanlardan kaynaklanan afetler ortaya çıkmaktadır (Giddens 1998).

Burada önemli olan farklı yaklaşımlara sahip bireylerin afet hakkındaki algılarının onların eylemlerini de etkileme gücüne de ne yazık ki, sahip olmasıdır. Örneğin tanrıyı afetlerden sorumlu tutanlar, bilime kulak vermezler ve hatta hiçbir eylemde bulunmazlar. Çünkü tanrıya karşı onların yapacakları bir şey yoktur. Afetleri doğaya bağlayanlar ise, doğal olayları kontrol edebilmek için teknolojiyi kullanırlar. Ayrıca para gücü ve mühendislik hizmetlerini önemserler. Afetleri doğa ve insan ortak ürünü olarak görenler ise, daha

rasyoneldirler. Toplumunu hazırlamak, riskleri yönetmek ve zararları azaltmak için eylemlerde bulunurlar. Taşkın, sel, deprem gibi toprak ve zemin kaymalarını önlemek amacıyla programlar ve projeleri hızla geliştirmeye çalışırlar (Xu ve Lo 2022).

Aslında tüm bu bilgiler ışığındaki temel soru, acil durumlarda yöneticilerin psikolojik dirençlilik/dayanıklılık (resilience) açısından en kırılgan, sosyal destek ağları zayıf, politik olarak da güçsüz en yoksul kesimlerin afet risklerini nasıl azaltacaklarıdır. Tüm bu bilgiler, karar verici konumundaki güçlülerin, sosyal adaletsizliklerle mücadele stratejilerinde hem ahlaki hem de bilimsel yaklaşımları birlikte kullanmaları gereğinin altını çizmektedir. Diğer bir ifade ile de sosyologların analizlerinde en kırılgan olan mağdurlar kadar, bu mağduriyetlere yol açan güçlülerin, kapitalist birikim rejiminde afetlere yol açan çıkarıcı yaklaşımlarını birlikte ele almak gerekmektedir. Bu görüş aslında hem öznel hem de nesnel boyutlarıyla kimseyi suçlamadan eyleme geçmek için bahane aramamaktır.

Afet çalışmalarının kırılganlıkların azalması yani daha etkili olabilmesi için çok sayıda faktörden söz etmek mümkündür (Sapountzaki 2022). Bunlardan ilk sırada yöneticiler tarafından afetle mücadelenin sadece teknik bir konu gibi çevre mühendisliğine indirgenmesidir. Oysa böyle yaklaşım insani, sosyal, ekonomik, kültürel, bölgesel tüm diğer faktörlerin etkilerini göz ardı eder. Afet öncesinde toplumda zaten var olan eşitsizliklerden kaynaklanan kırılganlıkları ihmal eder. Oysa bir toplumdaki yoksulluk ve sağlıksız binalar zaten herhangi bir afette hemen yıkılmaya hazırdır.

İkinci olarak riskleri göz ardı eden, umursamayan planlama çalışmalarının yaygın olmasıdır. Burada ihmal edilen aslında, kalkınma odaklı yaklaşımların, ekonomik büyüme sağlarken bir yandan da bölgeye zarar verici etkiler yaratmasıdır. Örneğin dere yataklarını veya ormanları iskana açmakla yetinmeyip bir de imar afları çıkarmak gibi. Bu yüzden artık günümüzde rant sağlamak amacıyla yeşil alanların imara açılmasını engellemek üzere yapılan çalışmalar çok daha fazla önemsenmektedir. Özellikle de verimli tarım arazilerinde yapılaşmayı yasaklamak ve rantları engellemek için çetin mücadeleler vermek gerekmektedir. Çünkü orman içinde evlerin yangın çıkarma riski kadar deprem fayları üzerinde yapılan binaların da yıkılma riski taşıdıkları hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Üçüncü bir faktör de yerel ve merkezi yönetimlerin sürekli ekonomik kazanç ile ilgilenmeleri, potansiyel kayıpları önemsememeleridir. Oysa kırılganlıklar ve dayanıklılıklar diyalektiğin karşıtların birliği ilkesi uyarınca birlikte düşünülme zorundadır.

Afet zararlarını azaltmada önemli olan dördüncü bir faktör ise, gerekli “dirençlilik/dayanıklılık kapitali”nin (resilience capital) eşitsiz dağılımı ve hatta bulunmayışıdır. Dayanıklılık kapitali aslında oldukça kapsamlıdır (Bourdieu 1977; 1983). Nitekim içinde hem fiziksel (kamu ve özel yapılar) hem sosyal (ilişki ağları, güven, sosyal ilişkiler) hem politik ve kurumsal (örgütsel kapasite, uzmanlıklar, normatif çerçeveler) ve parasal konular (banka hesapları, tasarruflar, fon sağlayıcılar) yer almaktadır. Bu yüzden kırılma yönetimi ve dayanıklılık yaratmada veya inşa etmede kamu ve özel sektör iş birliğinin zayıf olması oldukça negatif etkiler yaratır. Aslında hem kamu hem de özel kuruluşların bir kentin, yerleşim yeri veya bölgenin afetlerle ilgili bilgisini birlikte toplamaları gerekir. Örneğin bölgede en temel zararların kaynaklarının neler olduğu bilgisine sahip olmak gerekir. Çünkü deprem bölgesi ise başka, sel, taşkın veya heyelan ise daha farklı hazırlıklar gerekecektir. Ayrıca bazı önemli soruların da yanıtlarını bulmak üzere hazırlıklı olmak gerekmektedir. Örneğin bu soruların başında herhangi bir afet sırasında en çok zarar görecektir, kırılma noktaları yüksek olanlar kimlerdir? Potansiyel kayıpları zararları azalmak için hangi faaliyetlerde bulunmak gerekir? Bölgede uygulanacak organizasyon ve faaliyetlerde en etkin rol oynayacaklar kimlerdir? Ayrıca kırılma kapitalinin geliştirilmesi için hangi potansiyel kaynaklar vardır? Hassas ya da kırılma afetzedeler bu kaynaklara nasıl ulaşabilir? Deprem anında veya sonrasında halkın tahliyesi öncelikle nereye ve nasıl gerçekleştirilecektir? Afet sarsıntılarında yıkılan evler, iş yerleri terkedildiğinde toplanma alanları var mıdır ve nerelerdir?

Yukarıda sayılan konulara ait detaylı bilgilerin olmayışı veya yetersiz düzeyde olması, yöneticilerin zararları azalmak için planlayacakları risk yönetimi politikalarını kaçınılmaz olarak olumsuz etkiler. Bu nedenle disiplinler arası tarzda sağlıkçılar, sivil savunma ve güvenlik uzmanları, kent planlamacılar, sosyologlar, iktisatçılar ve yerbilimcilerin birlikte araştırmalar yapmaları gereklidir.

Ayrıca unutulmamalıdır ki, nesnel risk bilgisi (informasyonu) kadar hatta ondan daha da fazla öznel risk algısı çok önemlidir. Kırılma noktalarının ve zararların azaltma amaçlı risk yönetiminde bunlar iç içe geçen halkalardır. Aynı şekilde kamu ve özel sektör ve STK eşgüdümü son derece önemlidir. Çünkü karar verme konumundaki yöneticilerin bölgenin risk bilgisine ulaşamamaları ve toplumun risk algısını bilmemeleri onlara dezavantaj olarak dönecektir (Sapountzaki 2022). Nitekim Türkiye, 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerde bu gerçeğe yüzleşmiştir.

Öte yandan, kültürel sosyoloji ile afet sosyolojisinin birlikte çalışması, günümüzde her zamankinden daha fazla önem kazanmaktadır (Xu ve Lo 2022). Çünkü risklerin yönetimi ve zararları azaltma sadece teknik bir konu olmayıp sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bir olgudur. Afet sosyolojisi ilk olarak, 1940’larda ABD’de sivil savunma ve ordu çevresinde kurumlaşma çabasıyla ortaya çıkmıştır. Ne yazık ki, bu çalışmalarda batı dışı ülkeler ve farklı kültürler yok farz edilir. Ancak son 20 yıldır akademide yapılan çalışmalarda bazı radikal değişimler ortaya çıkmaya başlar. Bölgesel ve kültürel faktörleri önemseyen disiplinler arası çalışmalar önem kazanır. Özellikle 2018’den bu yana afet çalışmalarında büyük ölçüde “kültüre yönelim” denilen bir gelişme veya değişme yaşanmaya başlar.

Literatürde sıklıkla gözlenen bu öneriler kuşkusuz önemlidir. Ancak hala bu klasik veya ana damar (main stream) sosyolojik çalışmalar yetersizdir. Daha yeni bir bakışa ihtiyaç vardır ve İlişkisel Sosyoloji burada önem kazanmaktadır.

İlişkisel Sosyoloji

İlişkisel sosyolojinin ne olduğu hakkında bir oydaşım bulunmadığına işaret etmek başlıca görevimizdir. Örneğin, İlişkisel sosyolojiyi proje ve mücadele dili (Emirbayer 1997), paradigma (Donati 2011), teori veya yaklaşım olarak görenler vardır. Onlardan farklı olarak Jan Fuhse (2020) ilişkisel sosyolojiyi Bourdieu’un da (1983) etkisiyle bilimsel “alan” (field) olarak görür. Bourdieu gibi (1983) Fuhse’da (2013; 2015) bir alan denilince, üyelerin birbiriyle bağlantı kurmalarını sağlayan formel iletişim eylemleri olarak bilimsel toplantı kongrelerde bir araya gelmeyi, önemli kitap ve makaleler yayınlamayı ve hatta enformel konuşmaları anlar.

Aslında daha derli toplu ifade etmek gerekirse bir bilimsel alan, bir dizi görüş veya bir grup yazar ve düşünürü diğerlerinden ayıran düşünme tarz veya üslup farklarıdır (Fleck 1935; 1979). Öte yandan, bilimsel alanları birbirinden ayıran, farklılıklarını gösteren sınırlardan da bahsetmek gerekir. Bu sınırların zamanla çizildiği ve alanlar arasında kaçınılmaz olarak daha güç kazanmak için rekabet ve yarış olduğu da unutulmamalıdır.

İlişkisel yaklaşım üzerinde oydaşım sağlanan bir kuram olmasa da çeşitli sosyoloji ekollerinden sosyologların (Emirbayer 1997; Miche 2011; Fuhse 2013) yapı ve birey ikiliği (duality) üzerine yaptıkları tartışmalarla ortaya çıktığı söylenebilir. Diğer bir ifade ile de temel soru, “birey yapıdan bağımsız eylemde bulunabilir mi yoksa tamamen yapı tarafından mı yönlendirilir” şeklindedir.

Emirbayer’in (1997), İlişkisel sosyoloji Manifestosunda Elias’dan etkilenecek belirttiği gibi toplumsal dünyayı bir tamamlanmış bir öz veya cevher (substance) yerine süreç olarak

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

görmek daha uygundur. Aslında bu bakış, bir toplumsal ontoloji meselesidir ve felsefedeki anlamından çok farklıdır. Öte yandan doğa-toplum, zihin-beden, yapı-fail, doğal-sosyal, davranış-eylem, zaman-mekân vb. gibi ikiliklerin reddi de ilişkisel bakışın temelinde bulunur. İlişkisel sosyolojik olarak toplumsal olgular, toplumdaki ilişkisel eylemlerin akışından oluşan süreç içinde ortaya çıkarlar. Bu görüşle uyumlu olarak da insanlar bu süreç içinde toplumsal aktörler haline gelirler. Özet olarak ilişkisel sosyoloji bir yandan ikilik ve özcü bakışın reddine dayanırken öte yandan da ilişkisellik yani ağlar içinde sabit konumda bulunmama ve akışkanlık gibi temel özellikler taşımaktadır.

Sonuç olarak, farklı görüşlere sahip olsalar da genel olarak ilişkisel sosyologların ortak yönü, toplumun sosyal ilişkilerden veya aktörler arasındaki ilişki ağlarından meydana geldiğini kabul etmeleridir (Bourdieu 1989; Depelteau 2008; Powell ve Depelteau 2013; Crossly 2011; 2015; Donati 2015; Prandini 2015). İnsanlar arasındaki ilişkiler, ilişkisel bakışın temelidir. Diğer bir ifade ile daha önce tanımlanmış, katı ve durağan olmayan devingen ve akışkan ilişkileri çalışmamız gerekir. Böyle bir yaklaşım, 6 Şubat 2023 depremini incelerken bize önemli ipuçları sağlamaktadır denilebilir.

Özellikle Harrison White'in (1992) belirsizlik sınıflamasında yer alan sisteme dışsal olan (contingency) olarak geçen üçüncü belirsizlik tipinin analizlerimiz için oldukça yol gösterici olduğunu belirtmek gerekir (Kasapoğlu 2016).

Aslında White'a göre (1992) belirsizliklerden ilki sosyal ilişkilerde ortaya çıkar. Sosyal ilişkilerde belirli bir statünün gerekleri olan rol ve beklentiler açıkça tanımlanamaz ise, burada "dolaylama" (ambage) denilen belirsizlikler ortaya çıkar. İkincisi ise, 'şüpheli durum' (ambiguity) olarak kavramlaştırılan değerlerdeki belirsizliktir. Sosyo-kültürel değerlerdeki belirsizlikler de sık rastlanılan ve kimliklerin kaçınmaya çalıştıkları belirsizliklerdir. Çünkü toplumdaki farklı kesimlerin sosyal değer ve tutumlarının aynı olması beklenemez. Örneğin çocuğun değeri (Kağıtçıbaşı 2013) geleneksel toplumda çok merkezi rol oynar.

Üçüncü belirsizlik ise, deprem gibi topluma beklenmedik zamanda tesadüfi olarak dahil olan dışsal bir faktördür (contingency). Çünkü afetlerde toplumsal düzen sarsılır, işlevler yerine getirilemezken çatışmalar artar. White'a göre olağanüstü durumlarda çıkan bu belirsizlik de kimlikleri rahatsız eder ve sonlandırılması gayretlerini arttırır. Nitekim Covid-19 Pandemi çalışmalarımızda tüm belirsizlikler artmış ve pandemi dışsal ve tesadüfi (contingency) olarak tanımlanmıştır (Kasapoğlu ve Akbal 2020).

Çalışmamız açısından önemli olan iki son kavram ise hem öyle hem böyle anlamında “eşikte olma” (eşiksellik/liminality) ve “dönüm noktası” (turning point) veya kırılma noktasıdır (Koçanlı ve Kasapoğlu 2021). Eşikte olma sosyal antropoloji de psikolojide de yaygın olarak kullanılan kavramlardır (Van Gennep 1960; Turner 1969; 1974; 1988). Özellikle duygular sosyolojisinde ve psikolojide “duygu ikilemi” (ambivalence) olarak sıklıkla kimliklerin arada kalmış konumu anlatılırken başvurulduğu söylenebilir.

Buraya kadar çizilmeye çalışılan çerçevede, Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat 2023'te yaşadığımız 7,7 büyüklüğündeki büyük sarsıntı ile başlayan ve devamında gelen artçı depremler itibariyle bir değerlendirme yapılırsa, sosyologlar olarak bizlerin birçok yönden bir hayli avantajlı durumda olduğumuzu söylemek mümkündür. 1999 Marmara Depreminden sonra yapılan çok sayıda saha araştırmasının yanı sıra, kuramsal olarak Bruno Latour'dan (2005) yararlanmak büyük ölçüde işimizi kolaylaştırabilir. Nitekim Latour'un oldukça gerilere giderek Gabriel Tarde'dan (1969; 2000) etkilenecek ortaya koyduğu düşüncelerinin temelinde, toplumu sadece insanla sınırlamayan yaklaşım bulunmaktadır. Çünkü Tarde, daha başından beri toplumu tanımlarken, hayvan ve hücre toplumlarını da dışlamaz. Hatta astronomiyi de katarak yıldızlar, güneş sistemleri toplumlarına da değinir. Tarde'a göre (2000), hatalarımızın başında insanların evrim yasası uyarınca hareket ettiğini kabul etmemiz veya inanmamız gelmektedir. Altını çizerek belirtmek gerekirse, son yıllara değin egemen olan Durkheim sosyolojisi ise, özcü bir tarzda tam zıddını savunarak uzun süre bizi yanıltmayı başarmıştır. Bu yüzden insanın keşke Durkheim yerine Tarde'ın (1969) görüşleri daha fazla kabul görseydi, başta, “sosyoloji ve tüm sosyal bilimler daha güçlü olur muydu?” diye sorası geliyor.

Nitekim Bruno Latour (2005) son yazılarında, özenle “sosyalın sosyolojisi” yani eski sosyolojiyi, “ortaklıklar sosyolojisi” dediği yeni sosyolojiden ayırır. Kendi savunduğu yeni sosyolojinin üç özelliğinin başında ise, analizleri insan ile kısıtlamamak, insan dışı (non-human) varlıkları da incelemek gelmektedir. Latour, “Aktör İlişkiler Ağı Kuramı” (ANT) ile de tanınmaktadır. Özellikle, aktörün yanı sıra “aktant” olarak tanımladığı hareket halindeki bilgi, para, teknoloji, hastalık, mikroplar, denizdeki bitkiler, kayalar, gemiler sosyal teoriye dâhil edilir. Bu sayılanlar gibi hatta daha geniş düşünürsek kanunlar ve yönetmelikler de dahil olmak üzere, insan-dışı varlıklara ciddi roller yüklenir. Öte yandan bu yaklaşımda bilim ve teknoloji, sosyal ile uyumlu halde düşünülür (Latour 2005; Kasapoglu 2023).

Bu yazının odağında da yer alan insan doğa etkileşimini ele alırken yeni yaklaşımlara ve kavramlara ihtiyacımız bulunmaktadır. Örneğin Latour da (2017;2018) felsefi tartışmalarında yeni bir jeopolitik organizasyona duyulan ihtiyacı vurgular. Yeni Dünya (New

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

World) vurgusu yapar. Üzerinde yaşadığımız Dünya (Earth we live on) anlamına gelen “Terrestrial” kavramını ortaya atar. Latour kitabının adında da Gaia kelimesini kullanır. Gaia, Yunan ve Roma mitolojisinde Terra veya Tellus ile anlamdaş olan çok güçlü bir tanrıdır. Latince anlamı çok önemlidir; çünkü yer, toprak demektir. Terrestrial’in Latour tarafından yeni bir kavram olarak geliştirilmesi çok anlamlıdır. Çünkü rastlantısal veya keyfi olarak kullanılmamıştır. Terra, yeryüzünün kişileştirilmiş varlığını çağrıştırmaktadır. Latour’a (2017;2018) göre, Dünya üzerinde insanlar birçok tür (species) ile yaşamaktadır. Giderek olumsuzlaşan iklim koşullarında, eşitsizlikler kadar radikal milliyetçilik ve göç konuları da tekrar ön plana çıkmaktadır. Onun amacının olası çatışmalara dikkat çekmek olduğu söylenebilir. Aslında dünyada yaşanan çatışmaların, iklim krizleri ile bağlantısını kurmakla kalmayıp çözüm yolları da önermeye çalışması onun en büyük katkısıdır. İklim krizinin ulusal sınırlar içinde çözümü mümkün bir sorun olmaktan çıkarak, küresel ölçekte olması da onu doğrulamaktadır. Küresel ve yerel ikiliği ya da ayrımı zaten bizi yanıltmaktadır. Dar veya küçük çıkarları savunma kadar (globalization minus) ve bunun tam zıddı olan görüşler (globalization plus) arasında gidip gelen görüşler maalesef bize vakit kaybettirmektedir. Bu görüşlere karşı daha bilinçli olmak zorunluğumuz vardır (Kasapoğlu 2022; 2023).

Yakın geçmişe baktığımızda iklim değişikliği konusunda önemli rol oynayan küresel ısınmanın hem doğal hem de kültürel yani, “melez” bir olgu olduğu Latour’un 30 yıl önce ortaya koyduğu bir görüştür. Bugün Türkiye’de 6 Şubat 2023 itibariyle yaşadığımız afet veya kıyamet de sonuçları sosyal, ekonomik, siyasi olan ve olacak olan bir doğa olayıdır. Unutulmamalıdır ki, bir doğa olayı olan depremi afet haline getiren ise kadercilik ve tevekkül karması, bilimi önemsemeyen zihniyet ile paralel giden liberal ekonomik politikalarıdır. Kaldı ki, modası geçmiş insan merkezli doğa tanımları kadar salt ekonomik temelli kalkınma anlayışları da bugün artık eleştiri konusudur. Aynı şekilde neo-liberal politikalar da artık sarsılmakta ve oyuncak kuleler gibi yıkılmaktadır.

Sanayi toplumunda doğaya saygı duymayan aşırı tüketim merkezli görüş ve uygulamalar maalesef çok yaygındır. Bu yüzden yaşam, dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Türkiye’de de insan ve diğer canlılarla birlikte sürdürülebilir olmaktan giderek çıkmaktadır. Öyle ki, başta Türkiye’nin mega kenti İstanbul dahil olmak üzere hemen her bölgesinde hissedilen kuraklık ve yangınlarla şiddetlenen iklim krizi ve son deprem afetinde yaşadıklarımız oldukça geç kalındığını bize göstermektedir. Bir yandan deprem ve iklim

krizinde yaşadığımız can ve mal kayıplarının doğanın bir reaksiyonu olduğunu artık görmemiz gerekmektedir.

Sonuç olarak, “politik ekoloji” veya “iklim acil müdahale” manifestoları da başarılı olmamıştır. Bu yüzden yaşadığımız topraklarda ve gezegenimizde doğanın önemini kabul etmek zorundayız. İnsan doğa ile dansında, Eleştirel realist düşünür Bhaskar’ın da (2013) önemle altını çizdiği gibi, bundan sonra daha dikkatli ve bilinçli olmalıyız. Bizler ilişkisel sosyologlar olarak, doğa ve toplum ayrımı gibi tüm ikiliklere karşı çıkmalıyız. Hatta insan merkezli paradigmalardan geçireliliğini yitirdiğinin bilicini olarak hem insanı hem de doğayı birlikte ele alan, “Terrestrial” (Latour 2017) gibi yeni kavramlar önermeyi amaçlamalıyız.

Öte yandan günümüzde bir ülkenin kendi içindeki kırdan kente veya küçük ve büyük kentler arasında gerçekleşen nüfus hareketleri kadar uluslararası göçler, örneğin Suriye’deki iç-savaş gibi politik çatışmalardan kaynaklanarak ülkemize yapılan zorunlu göçler de az değildir. Bunların dışında son yıllarda bir de oldukça fazla ilgi çeken göçler iklim değişikliklerinden kaynaklanmaktadır. Mevcut uluslararası göç mevzuatında kapsam dışında kalan iklim mülteciliği (climate refugees) konusunda hukukçular yetersiz kaldığından, biz sosyologların müdahil olması artık bir zorunluktur (Kasapoğlu 2022). Hem iklim göçü hem de depremler afete dönüştüğü zaman yapılan yer değiştirmeler de artık zorunlu göç kapsamında ele alınmak zorundadır. Nitekim 6 Şubat 2023 sonrası yaşanan nüfus hareketi de gönüllü değil zorunlu bir göçtür. Bu konuda çok sayıda uzman hemfikirdir ve damgalama, dışlama ve ayrımcılıklar birlikte söz konusudur (GAR 2023a).

Araştırma Problemi

Dünya’da son 20 yılda 7000 doğal afet yaşanmış ve bir buçuk milyona yakın insan yaşamını kaybetmiştir. Ayrıca dört milyar nüfus doğal afetlerden etkilenirken maddi kayıpların da üç trilyon ABD dolarına ulaştığı Birleşmiş Milletler “Afetlerin İnsan Maliyeti” (Human Costs of Disasters) Raporlarına (UNDDR 2020) yansımıştır.

Türkiye’de de son 25 yıl içinde çok sayıda deprem yaşanmış ve 1999 Doğu Marmara Depreminde 30.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Merkezi Nisan 2023 Raporuna göre, en son Kahramanmaraş merkezli olarak 6 Şubat 2023 tarihinde başlayan sürekli artçılarını yaşanan depremlerde 50.000’den fazla can kaybı olmuştur. Ayrıca 37.000 bina yıkılmış, iki milyonu aşkın kişi çadır ve konteynerlerde yaşamaya başlamıştır. Daha da dramatik bir biçimde bölgedeki 11 ilde yaşayan 14 veya 16 milyon kişiden

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

en az üç buçuk milyona yakın kısmı da Türkiye'nin diğer kentlerine göç etmiştir (Sağiroğlu vd. 2023).

Öte yandan deprem sırasında Türkiye'de Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin yarısı ve bunlara ek diğer yabancı uyruklular, yani toplamda iki milyona yakın göçmenin depremin meydana geldiği illerde yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca, uluslararası göçmenler arasında hayatını kaybedenlerin sayısı da az değildir. Dolayısıyla 6 Şubat 2023' de yerli ve göçmenler dikkate alındığında depremden doğrudan etkilenen nüfus gerçekte 16 milyonun üzerindedir. Kaldı ki deprem insani, sosyal, ekonomik ve politik boyutlarıyla tüm ülkeyi etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir.

Bu afete dönüşen deprem sonrasında bölgedeki yerli nüfusun %12 sini oluşturan Suriyeliler başta olmak üzere, diğer uyruklular dâhil görünmez kılınan 1,7 milyon uluslararası zorunlu göçmen gibi hayvanlar, bitkiler ve toprağın ötekileştirilmesi bu araştırmanın temel problemidir.

Araştırma Amaçları:

Bu makalenin sınırları içinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır?

a) İlişkisel sosyolojik olarak, ötekileştirilen, görmezden gelinen başta Geçici Koruma altındaki uluslararası göçmenler olmak üzere doğal çevrenin bileşenleri olarak toprak, bitki ve hayvanların depremden birlikte etkilenmeleri, görünmez kılınmaları nasıl ortaya çıkmaktadır?

b) İlişkisel sosyolojik olarak deprem sonrasında yaşanan belirsizlikler, dönüm noktaları ve eşikteki (liminal) durumlar nelerdir?

c) Dışlanma, suçlanma ve eşitsizlikler kadar ötekileştirme ile mücadelede rol oynayan faktörler ve öneriler nelerdir?

Araştırmanın Önem ve Sınırlılıkları

Bu çalışmanın önemi özellikle Bruno Latour'un (2017; 2018) Tek Dünya anlayışına dayanan ilişkisel sosyolojik bakışla hem doğal hem de sosyal çevreyi bir bütün olarak ele alarak gerçekleştirilmeye çalışılmasının yanı sıra analizlerde yazılı dokümanlar kadar çok sayıda görselin de titizlikle seçilerek kullanılmasından kaynaklanmaktadır denilebilir.

Bu makalenin sınırları içinde ilişkisel sosyolojik bakış açısıyla toplumsalı yeniden toparlarken aslında çok büyük zarar gören ve Türkiye'nin her yerine göç eden yerli

göçmenlerden daha çok ötekileştirilen geçici koruma statüsündeki çoğu Suriyeli olan göçmen, hayvanlar ve bitkiler üzerinden analizler yapılmıştır. Çünkü 6 Şubat 2023 depreminde üç milyona yakın yerli nüfusun zorunlu göçüyle yaşanan ve yaşanacak olan sorunların hem kayda geçmesi hem de sağlıklı politikalar geliştirilmesi için birçok kişi ve kuruluş rapor yazmış, görüş bildirmiştir. Ayrıca yerli veya yabancı göçmenlere tanınacak haklar ve destekler ekonomik olduğu kadar “politik felsefi” bir konudur. Ancak bu makalenin sınırları içinde ele alınamamıştır.

Ayrıca çeşitli nedenlerle depremde hazırlıksız yakalanan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yerli göçmenlere bile kiralar başta olmak üzere genel fiyatlar düzeyini aşırı yükselttikleri varsayılarak tepki gösterilmiştir. Bu çerçevede depremden etkilenen tüm göçmenlerin hangi koşullarda barındıklarını ya da insan haklarından ne kadar mahrum kaldıklarını unutmadan yaptığımız yerli ve yabancı göçmen karşılaştırmalı analizlerimiz de ileride yayınlanmak üzere kapsam dışında bırakılmıştır.

Araştırma Yöntemi

Literatür incelendiğinde önceki çalışmalarda hem pozitivism temelinde nicel taramalar kadar anlatı, yaşam öyküsü, biyografiler gibi nitel araştırmaların da aynı derecede önemsendiği anlaşılmaktadır (Xu ve Lo 2020). Kültürel çalışmalarla zenginleşen afet sosyolojisinin giderek modern toplumun tüketim ve kalkınma temelli söylemine eleştirel bakmaya başlaması da çok anlamlıdır. Ne yazık ki. Neo-liberal politikaların ekonomik büyüme amaçlı programları, bu tür yeni yaklaşımları marjinalleştirme gayretindedir. Artık afetlere dirençlilik/dayanıklılık çalışmalarında kültürel değerler ve bireysel sorumluluklar birlikte önemsenmektedir. Ayrıca bedensel zararların tedavisi kadar “duygusal iyileşme” için anlatılar, biyografiler, gündelik yaşam pratikleri, halkın bilgi kaynakları yoğun olarak kullanılmaktadır. Kalkınmaya dayanan resmi devlet yaklaşımlarından yavaş yavaş uzaklaşılırken kültürel sosyolojik çalışmalar daha değer kazanmaktadır (Xu ve Lo 2020). Bu çalışma yapılırken bu türden duyarlılıklara özen gösterildiği gibi, ilişkisel sosyolojik problem ve süreç odaklı metodolojik ilkeler de azami ölçüde dikkate alınmıştır.

Öte yandan, bu makalenin sınırları içinde sadece doküman analizi yapılmıştır. Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli deprem sonrası yayınlanan bilimsel makaleler kadar medyada geniş yer bulan görsellerden yararlanılmıştır.*

* Makalede etik izin almayı gerektirecek bir veri kullanımı, anket veya mülakat uygulama söz konusu değildir.

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

Bilindiği üzere doküman analizi birinci elden veriler yerine ikinci elden (secondary data) olanlarla gerçekleşmektedir (Elias 1977; 1978). Aslında bu tekniğin en önemli avantajları arasında verimlilik, kolay yararlanılması, maliyetinin düşüklüğü kadar özgünlük ve tekrarlamalara olanak tanınması sayılabilir (Bailey 2008; Bowen 2009). Bu çalışma açısından da bu tekniğin en önemli özelliği karşılaştırmalara olanak sağlamasıdır (Günbayı 2020). Öte yandan anahtar kavramların iyi seçilmemesi başta olmak üzere aranan dokümanlara ulaşılamaması veya erişilenlerin de taraflı olmaları da dezavantajlar olarak sayılabilir (Bailey 2008; Elias 1983; 1987). Ancak doküman analizinin üç aşaması olan hızlı gözden geçirme, okuma, anlama ve yorumlama bu çalışmada titizlikle yerine getirilmiş, özellikle yer darlığı yüzünden görselleri seçerken çok titiz davranılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmada yanıtlanması amaçlanan soruların iç içe olması yüzünden bir yandan insan ve insan olmayan (doğal çevre) faktörler bir bütün olarak ele alınırken aynı zamanda araştırmada odak noktası olan Geçici Koruma altındaki göçmenlerin yaşadıkları belirsizlikler de öncelikle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Afetzede Hayvanlar

Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, 7.8 ve 7.5 büyüklüklerinde olduklarından 11 ilde çok geniş bir coğrafyada yaşayan 14 milyona yakın nüfusu etkilemiştir (Sağiroğlu vd. 2023) Öncelikle Latour'un tek dünya yaklaşımından hareketle hayvanlar ve afetleri ele aldığımızda olağanüstü durumlarda onların 'P' denilen ilk deprem habercisi dalgaları insanlardan en az 12 saat önce algıladıkları önemli bir ayrıcalıklarıdır. Nitekim Türkiye'de de hayvanlarla deprem ilişkisi, önceden haber alma veya verme dolayısıyla önemsenerek medyada yer bulmuştur. Daha önce Dünya da yapılan araştırmalara dayanarak bazı haberler çeşitli gazetelerde yapılmıştır.

Deprem öncesi hayvanlarda bazı davranış değişiklikleri gözlemlendiği söylenebilir. Bu konularda inceleme yapan veterinerlere göre (Lee 1976), kediler saklanmakta; tavuklar yükseklere tüneme ve yumurtlamama veya birbirlerini gagalama; köpekler havlama ve sürekli sahibini izleme; balıklar sudan dışarı fırlama, toplu olarak karaya vurma; farelerde kasılma, midyelerde yüksek yerlere yapışma; domuzlarda birbirinin kuyruğunu ısırma; sığırcılarda dikey zıplamalar, kasılma ve tetikte olma, yılanlarda kış ise, uykudan uyanarak toprak üstüne

çıktıkları, bal arılarının kovanlarını terke etme gibi davranışları gözlenmektedir (Karadeniz 2007).

Hayvanların depremler gibi olağanüstü durumlarda gösterdikleri tepkilerin, depremden önce ortaya çıkan elektriksel değişmelerin, hayvanların beyinlerindeki sinirlerde transformasyon yaratma sonucu ortaya çıktığı bilinmektedir. Hatta bazı aslan gibi cesur hayvanlar geride dururken, uysal bazı hayvanların da daha agresifleştikleri gözlenmektedir (Tributsch 1978; 1982; Karadeniz 2007).

Hayvanların depremleri önceden haber vermeleri konusunda bilim insanları arasında bir oйдаşım olmasa da önemli olan onların da depremzede oldukları, hayatlarını kaybettikleri, sakat veya sahipsiz kaldıklarıdır. Bu nedenle depremzede olan hayvanların da tıpkı insanlar gibi depremlerde öncelikle kurtarılmalı, tedavi edilmeleri, ruhsal ve fiziksel rehabilitasyona tabi tutulmaları gerekmektedir. Nitekim 6 Şubat 2023 de kırsal kesimde koyun, keçi gibi küçükbaş ve inek ve öküz gibi büyükbaş hayvanların ahırlarında kapalı kaldıklarından kurtarılamadan kaybedildiği bilinmektedir. Kentlerde de sahipsiz kalarak kurtarılan kedi ve köpekler kadar gökyüzünde kuşların da deprem sırasında sürüler halinde ‘V’ harfi çizerek havalandıkları gözlenmiş ve resimler medyaya yansımıştır.

Resim 1. Deprem Sonrası Koyunlar

**Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli
Deprem Örneği**

Resim 2. Afet Sonrası ve İnsan Hayvan Ele Ele.

Resim 3. Afetten Etkilenen Kuşlar

Resim 4. Afettede İneğini Besleyen Kadın.

Resim 5. Kurtarılmayı Bekleyen Bir Cana İlk Yardım.

Resim 6. Kuzusuna Sahip Çıkmaya Çalışan Anne.

Afetzede Bitkiler ve Toprak

Doğal çevrede ortaya çıkan zararları bahçeler ve tarlalarda dolayısıyla ağaçlar ve bitkiler üzerinden de gözlemlemek mümkündür. Örneğin Malatya’da kayısı, Hatay’da zeytin ağaçları zeminin kayması sonucu ayrılan topraklarda köklerinden sarsılmıştır. Aynı şekilde Türkiye’nin beslenmesinde çok çeşitli tarımsal ürün kaynağı olan bitkilerin yetiştiği tarlalar büyük zarar görmüştür. Tarlalarda insan boyunda göçükler ortaya çıkmıştır.

Özellikle Hatay’ın Altınözü ilçesinde büyük çöküntüler ortaya çıkmıştır. Deprem Tepehan adlı köyde toprağın özelliklerini değiştirmiştir. Öyle ki, daha önce zeytinlik olan arazi şimdi adeta bir kanyona dönüşmüştür

Resim 7. Yarılan ve Kavuşamayan Geniş Zeytin Ağaçlığı.

Resim 8. Zeytinlikler De Toprak ile Birlikte Paramparça Oldu.

**Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli
Deprem Örneği**

Resim 9. Parlayan Tertemiz Sular, Canlı Bitkiler De Çamur Deryasına Dönüştü.

Resim 10. Vatandaş Şaşkın: Topraktaki Göçükler İnsan Boyunda Yarılımalara Yol Açtı.

Gıda Tarım Örgütü (FAO) raporlarına göre 6 Şubat Depremleri, daha çok tarım ile uğraşan 11 ilde 15.73 milyon afetzede ve gıda üretiminin beşte birini (%20) etkilemiştir. Depremden etkilenen kentsel yerleşimden başka kırsal bölgelerde de büyük kayıplar ortaya

çıkmiştir. Öyle ki, deprem tarımsal olarak 1.3 milyar dolarlık fiziksel hasara yol açmıştır. Hatta tarım sektöründe zararın 5,1 milyar doları aştığı FAO tarafından raporlanmıştır. Maalesef bereketli ay/hilal olarak adlandırılan bölgenin Türkiye Gayrisafi Yurt İçi Hasılatının da yüzde 15 ini, tarımsal ihracatın da beşte birini karşıladığı göz önünde bulundurulduğunda kayıplar çok büyüktür.

Resim 11. Bitki Örtüsü Değişti: Karpuz Tarlası Enkaz Yığınına Dönüştü.

Resim 12. Ayçiçekleri De Afettede Ama Ayakta: Ağaçlar Dayanamadı Devrildi.

Büyük afet zararlarının sarılması için FAO'nun yaptığı uluslararası yardım çağrısının karşılanmadığı ve 112 milyon dolar ihtiyaca karşı yardımların sadece 1,5 milyon dolarda kalması da ayrı bir gerçekliktir. Çiftçinin acil tohum ve gübre ihtiyacı halen karşılanamamıştır. Oysa deprem bölgesinde yaşayanların %30 undan fazlası tarımsal üretim ile geçimlerini sağlamaktadır.

Afetzede Göçmenler

Araştırmanın en önemli boyutlarından biri bölgede yaşayan Geçici Koruma altında olup daha çok tarımda istihdam edilen çoğu da Suriyeli olan uluslararası göçmenlerdir. Birçok araştırma raporu onların mağduriyetlerinin oldukça fazla olduğunu ortaya koymuştur (GAR 2023b; Sağiroğlu vd. 2023).

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

Resim 13. İkinci Zorunlu Göç: Yine Çuvallara Sığın Yaşam.

Bölgedeki söz konusu göçmenler çok yaygın olarak yerli sahipleri tarafından terkedilen, deprem öncesi de çoğu alt katlardaki harabeye dönmüş bodrum veya depo gibi yerlerde barınmaya çalıştıklarından deprem sırasında daha dezavantajlı duruma düşmüşlerdir. Onların özellikle kentsel kesimde tutunmaya çalışanları arasında yüksek kiralar yüzünden sağlıklı konutlarda geçici barınmaya çalışmaları depremdeki can kayıplarını arttırmıştır. Nitekim uluslararası literatür de bulgularımızı desteklemektedir. Göçmenler ve yoksullar tüm dünyada en fazla hayatlarını kaybeden gruplardır (Wallemac ve House 2018)

Uluslararası göçmenlerin önünde çeşitli seçenekler olduğu Sağıroğlu ve ekibi (2023) tarafından da ortaya konmuştur. Kuşkusuz bunların içinde geriye dönmek düşük de olsa bir seçenektir. Nitekim Cilvegözü Sınır Kapısına büyük yığılım olmuştur. Ancak geriye dönenler 60.000 gibi sınırlı sayıda kalmıştır (Duruel 2023).

Resim 14. Bebek Arabası Bile Eşya Taşırken Önemli

Resim 15. Yağmacılıkla Suçlanan ve Şiddet Gören Suriyeli Ömer: Aslında Çocuklarına Yiyecek Arıyordu.

Green'in belirttiği gibi (2006) çoğu zaman gerçek olmayan dedikodular hızla yayılmakta ve afetzedeler içinde özellikle göçmen ve yoksullar en fazla bu durumlardan olumsuz olarak etkilenmektedir.

Resim 16. Kimliksiz Geldiler ve Yine Öyle Son Yolculuklarına Uğurlandılar: Hatayda Üç Suriyeli Cenaze Töreni

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

Uluslararası göçmenlerin deprem sonrası ilk yaşadıkları ayrımcılık acil müdahale ekiplerinin kapsama alanı dışında kalmaları, kurtarma ve acil müdahalelerden zamanında yararlanamamalarıdır. İşin gerçeği, tüm bölgede organizasyon bozuklukları yüzünden barınma ve beslenme yardımları zamanında yerli nüfusa da yapılamamıştır. Devlet gecikmiş, sivil toplum kuruluşları (STK) ve başka illerden yerel yönetimler yaraları sarmaya başlamıştır. Bu koşullar altında yine uluslararası göçmenlere çadır kentlerde konaklama imkânı sağlanamadığı gibi sıcak yemek ve gıda hatta giyecek yardımları yerel halkın da tepkisinden çekinilerek yapılamamıştır (GARa ve GAR b 2023).

Resim 17. Cilvegözü Sınır Kapısı: Gitmek Mi Kalmak Mı Zor.

“İki Ateş Arasında Kalmak” olarak göçmenlerin durumu medyada sıkça yazılmıştır. Özellikle muhalefet partileri tarafından hedef gösterilen Geçici Koruma altındaki göçmenler sayılarının resmi makamların açıkladıklarında çok daha yüksek olduğu hatta Afganlar gibi Asyalılar ve diğer Afrika’dan gelenlerle 10 milyonu aştığı yaygın bir kanıdır. Onların dışlanmaları, aşağılanmaları ve ayrımcılığa uğramaları deprem afeti koşullarında çok daha ağırlaşmıştır. Üstelik zorunlu göçle gelen bu nüfus ikinci bir zorunlu göçün öznesi olarak haksızlığa uğramaya devam etmektedir. Yağmacılıkla suçlanıp dayak atılan göçmenler maalesef yok değildir.

Resim 18. Yine Yol Görüldü: Yardım Beklemek Daha Da Acı.

Resim 19. Hem Fiziksel Hem De Duygusal Kopuş Birlikte.

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

Uluslararası göçmenlerin ilk önce en yakın illerden Mersin ve Adana'ya yoğun göç ettikleri ve yerli nüfusum dağılımını etkileyecek oranlara ulaştıkları için büyük tepki aldıkları, sağlık ve eğitim, barınma olanaklarını zorladıkları gözlense de bir yıl geçmeden yerel yönetimlerin yoğun çalışma ve azmiyle normalleşme yoluna girilmeye başlandığı söylenebilir.

Diğer üçüncü diyebileceğimiz seçenek Türkiye dışında üçüncü bir ülkeye gitme konusunda çok fazla bir sonuç alındığı söylenemez. Göçmenlerin özellikle gitmek istedikleri Avrupa ülkeleri göçmenlerin Türkiye'de kalması için destekler sağlarken, depremzedeleri kabul etmesi çok beklenen bir durum olmasa gerektir.

Belirsizlikler çok sık yaşanmaktadır: Gitmek mi kalmak mı? (GAR 2023b). En sık sorulan sorulardandır. Depremi hemen akabinde çok yoğun olarak bölgeden dışarı nüfus hareketleri başlamış ve yerli ve yabancı tüm depremzedeler önce depremden daha az etkilenen Mersin ve Adana gibi komşu kentler kadar daha uzak da olsa İstanbul ve Ankara'ya göç etmeye başlamıştır. Uluslararası Göçmenler de bu bağlamda göç etmeye çalıştıklarında, kendilerine verilen ikamet izinleri çerçevesinde önce 90 daha sonra 60 gün için buldukları kentten ayrılma kısıtlaması getirildiğine tanık olmuşlardır. Ayrıca uluslararası göçmenlerin en yoğun yaşadığı İstanbul'a, Suriyeli göçmenlerin akraba ve soydaşlarının yanına can havliyle sığınma girişimleri de engellenmiştir. Yani sadece süre değil, kent sınırlaması da getirilmesi ayrımcılığın giderek arttığının somut kanıtları olmuştur. Zaten çok az sayıdaki göçmen de yüksek kiralar ve hayat pahalılığı yüzünden hemen İstanbul'dan ayrılmıştır. Göç Araştırma Derneğine göre, İstanbul'a göç kırılğan ve kısa ömürlü olmuştur (GAR 2023c).

Burada bir parantez açmak gerekirse bu göçmenleri ötekileştiren, ayrımcılıktan başka bir şey olmadığı için yoğun eleştiri alan koordinasyonsuzluk karşısında tepki olarak Türkiye'de 51 STK ve siyasal partinin kamuoyuna yaptıkları açıklama gerçekten önemlidir. Bu bildiri özetle, hem 60 gün hem de kent sınırlamasının kaldırılması talep edilirken, Göç İdaresi Başkanlığının seyreltmeyi amaçlayan politikalarından vazgeçmesi istenmektedir. Kısaca ırkçılık ve nefret söylemine dayanan Seyreltme Projesi derhal kaldırılmalıdır denmektedir. Bunun gibi tepkilerin önemli etkileri olmuşsa da göçmenler reel nedenlerle tekrar deprem bölgesine dönmek zorunda kalmışlardır.

Konumuz itibariyle belirsizlikler en çok da deprem gibi beklenmedik zamanda ve potansiyel olarak hep var olsa da sisteme dıştan etki ile ortaya çıktığından üçüncü tip "rastlantısal ya da dışsal" (contingency) artmıştır diyebiliriz. Aslında "dolaylama" (ambage)

yani sosyal ilişkilerdeki belirsizlikler de derinleşmiştir demek yanlış olmayacaktır. Çünkü sadece yabancılar değil yerli nüfus da hızla bölgeyi terk etmeye başlamış ve göçmen olmuştur. Onlar da gittikleri yerlerde kira artışı başta olmak üzere fiyatlar genel düzeyinin artmasından veya yurtlar boşatılıp yerleştirildiklerinde öğrencilerin mağduriyetinden sorumlu tutulmuşlardır. Üzerinden dokuz ay geçmesine rağmen barınma sorununun hem yerli hem de yabancı nüfus için çözülmemiş olduğu açıktır. Öte yandan değerlerdeki belirsizlik olarak da iktidarın tüm aksamalara rağmen tek çözüm olarak desteklenmesi ve sorumlu görülmemesidir. Takdiri ilahi ve fitrat söylemlerinin rasyonel davranışları perdelediği ve etkili olduğu söylenebilir.

Harrison White'ın (1992) önemle altını çizdiği gibi kimlikler, burada göçmenler belirsizliklerden kaçınmak isterken verdikleri mücadelede yorulmuşlardır. Gitmek mi kalmak mı muhasebesi yaptıklarında da sahip oldukları koşullar gerçekten olumsuzdur. Çünkü ülkelerinden savaş nedeniyle kaçmışlardır ve can güvenliği sorunları vardır. Ayrıca 2011'den bu yana tutunma mücadelesi verirken 2023'e gelindiğinde artık Türkiye'de doğan ve eğitim gören çocukları ve iyi kötü geçimlerini sağladıkları bir düzenleri vardır. Kaldı ki ülkelerinde döndüklerinde onları bekleyen evleri olmadığı gibi akrabaları dünyanın birçok yerine savrulmuştur. Öte yandan Türkiye'de en alttakilerden olsalar da Suriye'nin ekonomik durumu çok kötü olduğundan onların refahtan alacakları pay da çok düşük hatta Türkiye'nin beşte birinden daha az olacaktır. Ayrıca kadınların sosyal statüsünün Türkiye'de daha yüksek olması da çoğu kadın ve çocuk olan göçmenlerin tercihinin kalmaktan yana olmasına yol açmaktadır denilebilir.

Normal koşullarda uyum konusunda bazı aşamalar kaydedilmiş olsa da deprem afeti çok geniş coğrafya da yıkıcı etkiler yaptığından kıt kaynaklara yerli nüfus dahi çok geç ve güç ulaşırken yabancı olarak onlar daha fazla suçlanmaya başlanmıştır.

İşsizlikten, kimin yaptığı kesin belli olmayan hırsızlıklardan ve hatta fiyatların yükselmesinden haksız yere suçlanmışlardır. Bu koşullara isyan ettiklerinde daha önce memnun olmaya çalıştıkları yaşam alanlarından giderek Danişoğlu'nun da belirttiği gibi, "Duygusal Kopuşlar" yaşamaya başlamışlardır (GAR 2023c). İşte bu zamanlarda sınır kapılarına yığılmışlar. İki Ateş arasında kalmışlardır. Dolayısıyla afete dönüşen deprem gerçekten bir dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda gitmek mi zor kalmak mı muhasebesi de sık yapıldığında göçmenlerin yerli ve yabancı olsunlar çoğunun arafta kaldıkları söylenebilir.

Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örneği

Eşikte veya arafta olmanın en önemli görünümüleri geriye göç olaylarının artmasıyla ortaya çıkmıştır. Literatüre göre aslında arada geçen zaman uzadıkça geriye dönüş güçleşmektedir (Kasapoğlu ve Ecevit 2001). Bölgenin Türkiye’yi besleyen ve en büyük göçmen istihdam eden sosyo-ekonomik yapısı, tarıma dayalı ekonomisi de kentsel nüfustan çok tarımda çalışanların topraklarına dönmeyi hızlandırmaktadır diyebiliriz.

SONUÇ

Kültüre yönelim de aslında yetersiz kaldığından sadece insan ve onun ürünü kültür ile yetinmek yerine doğa ve kültür ayrımını reddeden Bruno Latour’un (2017; 2018) belirttiği gibi Tek Dünya yaklaşımından hareketle belirsizlik, dönüm noktaları ve eşikteki durumları ve kimlikleri araştırmak gerekmektedir. Hayvanlar, bitkiler ve toprak üzerinde depremin etkilerini incelerken esas gözden kaçan depremede insanlar arasında ayırım yapılmasıdır. Oysa yaşlı, çocuk, kadın, engelli veya göçmen olarak ötekileştirilen, yok sayılan insanların da afettede olduklarını biran olsun aklımızdan çıkarmamalıyız.

Sonuç olarak deprem afeti ilişkisel sosyolojik olarak bir dönüm noktasıdır. Deprem 11 ilde içinde göçmenlerin de bulunduğu 16 milyonu aşkın nüfusu doğrudan etkilemiştir. Depremin etkileri çok sayıda belirsizlikleri de beraberinde getirirse de White’ın (1992) terminolojisi ile “dolaylama” (ambage) ve “dışsal ve tesadüfi” (contingency) olanlar en yüksek ortaya çıkmıştır denilebilir. Bu bağlamda hem öyle hem böyle tarzındaki eşikteki durumları da çok sayıda gözlenmiştir. Afetzedeler hem doğal hem de sosyal olarak hem güçlü hem de güçsüz yönleriyle deprem sonrası yeniden kurulan dünyalarında eskisinden çok farklı yaşantılarında geleceğe umutla bakabilmek için desteği hak etmektedirler. Bu desteğin doğa ve sosyal bilim ayrımı yapmayan ilişkisel bakıştan sağlanması için bu elimizdeki türden çalışmaların artması beklenmektedir.

Öte yandan da popülist görüşlerle yaşadıklarımızı inkâr etmeden, gezegenimizin tüm canlılara yani hepimize ait olduğunu tekrar hatırlamamız gerekmektedir. Çünkü doğa ve toplum ayrı ayrı değil tek bir sistemdir. Buradan hareketle de her zaman ilişkisel bakmalı, sağ-sol, küresel-yerel, yapı-kültür ikiliklerine karşı olmalıyız. Özcü olmayan tarzda “üniversal” yerine “puliversal” yani çok sesli veya çok merkezli yani daha demokratik bakmaya çalışmalıyız.

Öneriler: Gelecekte yapılacak araştırmalarda Colorado Afet Araştırma Merkezi uzmanlarının (Peek vd. 2020) bilgiye ulaşımın daha demokratikleşmesi amacıyla belirttikleri gibi, afet ve çevre sosyologlarının başta yoksulluk, ırk ve etniklik kadar toplumsal cinsiyet

eşitsizliklerini de göz ardı etmeden çalışmaları gerekmektedir. Ayrıca, yaşlılar kadar çocuklar ve engelliler gibi kırılgan gruplara öncelik tanınması beklenmektedir. Bu çalışmaların kuşkusuz diğer disiplinlerle birlikte çalışarak, etik kaygıları daima taşıyarak, daha adil ve eşitsizliklerle mücadeleyi amaçlayan tarzda, Michael Burawoy'un (2005; 2021) önerdiği biçimde halk sosyolojisi ile eklenerek, bilim için bilim değil, halk için afet sosyolojisi çalışmaları yapmaları kaçınılmazdır. Ayrıca olumsuz yönler kadar afet sırasında bazı işlevleri başarıyla yüklenerek güçlenen kadın ve göçmen gibi grupların doğanın bitki, hayvan ve toprak bileşenleriyle birlikte bir bütün olarak çalışılması uygun olacaktır. Bruno Latour'un (2017; 2018) ısrarla altını çizdiği gibi Tek Dünya hepimizdir. Sadece insanlar değil, bitkiler, hayvanlar ve toprak da travmaya uğramakta, iyileşmek için hem zamana hem de desteğe gereksinim duymaktadır. Belirsizlikler, kırılganlıklar, farklılıklar, dönüm noktaları ve eşikteki konumlar özcü olmayan tarzda ele alınmayı beklemektedir. Süreç temelli incelemelere her zamankinden daha fazla ihtiyacımız bulunmaktadır. Bu yüzden ilişkisel sosyoloji bugünlerde biraz daha ön plana çıkarılmalıdır diyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Bailey, K. (2008). *Methods of Social Research*, New York: Free Press.
- Beck, U. (1998). *The Politics of Risk Society*, J. Franklin (Der.), in *The Politics of Risk Society* (9-22), Polity Press.
- Beck, U. (2009). Critical Theory of World Risk Society: A Cosmopolitan Vision, *Journal of Constellations*, 16 (1).
- Bhasker, R. (2013). *Realist Theory of Science*, London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge: Cambridge UP.
- Bourdieu, P. (1983). The Field of Cultural Production, Or The Economic World Reversed, *Poetics*, 12 (4-5), 311-356.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinctions: A Social Critiques of The Judgement of Taste*, Cambridge MA: Harvard UP.
- Bourdieu, P. (1989). Social Space and Symbolic Power, *Sociological Theory*, 7 (1), 14-25.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis As Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40.
- Bullard, R. (2008). Differential Vulnerabilities: Environmental And Economic Inequality and Government Response To Unnatural Disasters, *Social Research*, 75 (3), 753-784.
- Burawoy, M. (2005). For Public Sociology, *American Sociological Review*, 70 (1), 4-28.
- Burawoy, M. (2021). *Public Sociology*, Medford MA: Polity Press.
- Crossley, N. (2011). *Towards Relational Sociology*, Abingdon: Routledge.
- Crossley, N. (2015). Relational Sociology and Culture: A Preliminary Framework, *International Review of Sociology*, 25 (1), 65-85.

- Danielsson, E., Johansson, R. & Neal, D. M. (2015). Editorial: An Introduction To Nordic Research, *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 33 (3), 316-322.
- Depelteau, F. (2008). Relational Thinking: A Critique of Co-Deterministic Theories of Structure and Agency, *Sociological Theory*, 26 (1), 51-73.
- Depelteau, F., Powell, C. (2013). *Applying Relational Sociology: Relations, Networks and Society*, New York: Palgrave & Macmillan.
- Donati, P. (2011). *Relational Sociology; A New Paradigm for the Social Sciences*, New York: Routledge, 2011.
- Donati, P. (2015). Manifesto for A Critical Realist Relational Sociology, *International Review of Sociolog*, 25 (1), 86-109.
- Duruel, M. (2023). Afetlerde Göçmen Olmak: 6 Şubat Depremi Hatay Örneği, *Mukaddime*, 14 (2), 227-255. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.1381750>
- Elias, N. (1977). *Towards a Theory of Social Process, Collected Works*, Cilt 16, Dublin: UCD.
- Elias, N. (1978). *The Concept of Everyday Life, Collected Works*, Cilt 1, Dublin: UCD.
- Elias, N. (1987). *Involvement and Detachment, Collected Works*, Cilt 8, Dublin: UCD.
- Emirbayer, M. (1997). Manifesto for A Relational Sociolog, *American Journal of Sociology*, 103 (2), 281-317.
- FAO, (2023). Earthquake Response a Recovery Plan: 2023-2026. <https://www.fao.org/documents/card/en?details=cc5910en>
- Fleck, L. (1979). *Genesis and Development of a Scientific Fact*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Fuhse, J. A. (2013). *Social Relationships Between Communication, Network Structure and Culture*, F. Depelteau & C. Powell (Der.), in *Applying Relational Sociology: Relations, Networks and Society* (181-206), New York: Palgrave.
- Fuhse, J. A. (2015). Theorizing Social Networks: Relational Sociology of and Around Harrison White, *International Review of Sociology*, 25 (1), 15-44. <https://doi.org/10.1080/03906701.2014.997968>
- Fuhse, J. A. (2020). Relational Sociology of The Scientific Field: Communication, Identities, and Field Relations, *Digithum*, 26, 1-14. <http://doi.org/10.7238/d.v0i26.3199>
- GAR. (2023a.). Göç ve Deprem: Durum Tespit Raporu I.
- GAR. (2023b.). Göç ve Deprem: Durum Tespit Raporu II.
- GAR. (2023c.). Göç ve Deprem: Durum Tespit Raporu III.
- Giddens, A. (1998). *Risk Society: Context of British Politics*, J. Franklin (Der.), in *The Politics of Risk Society* (23-34), Polity Press.
- Green, S. P. (2006). Looting, Law, and Lawlessness, *Tulane Law Review*, 81 (4), 1129.
- Günbayı, I. (2020). Action Research as A Mixed Methods Research: Definition, Philosophy, Types, Process, Political and Ethical Issues and Pross and Corns, *Journal of Mixed Method Studies*, (2), 16-25.
- Harper, D. W., Frailing, K. (2015). *Crime and Criminal Justice in Disaster*, Durham, NC: Carolina Academic Press.

- Henry, F. (2020, 29 Mayıs). COVID-19 is A Disaster. So is Mass Black Death. <https://medium.com/@henry.feliciaa/covid-19-is-a-disaster-so-is-massblack-death-c38a29b5936c> (Erişim: 28.01.2024).
- IOM. (2023). Earthquakes Displacement Overview, Turkey. <https://reliefweb.int>Turkey>iom>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2013). *Benlik, Aile ve: İnsan Gelişimi*, İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Kappeler, V. E., Potter, G. W. (1996). *The Mythology of Crime and Criminal Justice*, Prospect Heights, IL: Waveland.
- Karadeniz, A. (2007). Depremler ve Anormal Hayvan Davranışları, *Atatürk Üniversitesi Vet. Bil. Dergisi*, 2 (3), 99-102.
- Kasapoğlu, A. (2022). A Relational Sociological Appraisal About Climate Refugees, *Biomed Journal of Scientific and Technical Research*, 42 (2), 1-9. <https://dx.doi.org/10.26717/BJSTR.2022.42.006734>
- Kasapoğlu, A. (2023). Regeneration of Sociology in the New World, *Novel Research in Sciences*, 14 (55). <http://dx.doi.org/10.31031/NRS.2023.14.000847>
- Kasapoğlu, A. (2015). *Sosyolojide Temellendirilmiş Kuram*, A. Kasapoğlu (Der.), *Özne Hayatı Konuşunca* içinde, İstanbul: Ayrıntı.
- Kasapoğlu, A. (2016). *Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji*, A. Kasapoğlu (Der.), İstanbul: Yeni İnsan.
- Kasapoğlu, A. (2017). *Muğla Atölyesinden Esintiler*, Muğla: Mentеше Belediyesi.
- Kasapoğlu, A. (2022). *Sosyolojide Karma Desen Araştırmalar*, A. Kasapoğlu (Der.), İstanbul: Yeni İnsan.
- Kasapoğlu, A. (2023). *Afet ve Toplum: İnsan-Doğa İlişkisi*, A. Kasapoğlu (Der.), Ankara: Töz Yayınevi.
- Kasapoğlu, A., Akbal, A. (2020). Relational Sociological Analysis of Uncertainty: The Case of Covid-19 in Turkey, *Advances in Social Science Research Journal*, 7 (4), 197-228. <https://doi.org/10.14738/assrj.74.8116>
- Kasapoğlu, A., Ecevit, M. (2001). *Depremin Sosyolojik Araştırması*, Sosyoloji Derneği.
- Koçanlı, M., Kasapoğlu, A. (2021). The Stress Levels of Employees in an Organization with Liminal Status: The Case of Gendarmerie in Turkey, *Open Journal of Social Sciences*, 9 (4), 87-105. <https://doi.org/10.4236/jss.2021.94009>
- Koşar, A., Kasapoğlu, A. (2021). Sociology of Everyday Life with Uncertainty and Differences During the Covid-19 Pandemic Process: The Case of Turkey Retirees Association, *Advances in Applied Sociology*, 11 (12), 747-772. <https://doi.org/10.4236/aasoci.2021.1112061>
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*, Boston: Harvard University Press.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*, New York: Oxford University Press.
- Latour, B. (2017). *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climate Regime*, Polity Press.
- Latour, B. (2018). *Down to Earth: Politics in the New Climate Regime*, Polity Press.
- Lee, W. H. K., Ando, M. & Kautz, W. H. (1976). A Summary of The Literature On Unusual Animal Behavior Before Earthquakes, J. F. Evernden (Der.), in *Abnormal Animal*

**Afetlerin İlişkisel Sosyolojik İncelenmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli
Deprem Örneği**

- Behavior Prior to Earthquakes, National Earthquake Hazards Reduction Program (23-24, 15-54), USGS, Menlo Park, CA.*
- Mileti, D. (1999). *Disasters by Design: A Reassessment of the Natural Hazards*, Washington: John Henry Press.
- Mische, A. (2011). *Relational Sociology, Culture, and Agency*, J. Scott ve P. Carrington (Der.), In Sage Handbook of Social Network Analysis (80-97), London: Sage.
- Peek, L., Wachtendorf, T. & Meyer, A. (2021). *Sociology of Disasters*, B. S. Caniglia (Der.), In Hand Book of Environmental Sociology. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-77712-8-1>
- Perry, R. W., Quarantelli, E. L. (2005). *What Is A Disaster?: New Answers To Old Questions*, R. W. Perry ve E. L. Quarantelli (Der.), Philadelphia: PA: Xlibris Corporation.
- Powell, C., Depelteau, F. (2013). *Conceptualizing Relational Sociology: Ontological and Theoretical Issues*, New York: Palgrave & Macmillan.
- Prandini, R. (2015). Relational Sociology: A Well-Defined Sociological Paradigm Or A Challenging “Relational Turn” In Sociology?, *International Review of Sociology*, 25 (1), 1-14.
- Purdum, J. C. (2019). *Hazardous Or Vulnerable? Prisoners and Emergency Planning in The US*, F. Rivera (Der.), in *Emerging Voices in Natural Hazards Research (179-209)*, Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.
- Quarantelli, E. L. (1987). Disaster Studies: An Analysis of The Social Historical Factors Affecting The Development of Research in The Area, *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 5 (3), 285-310.
- Quarantelli, E. L. (2008). Conventional Beliefs And Counterintuitive Realities, *Social Research: An International Quarterly*, 75 (3), 873-904.
- Quarantelli, E. L., Dynes, R. R. (1972). When Disaster Strikes (It Isn't Much Like What You've Heard And Read About), *Psychology Today*, 5 (1), 66-70.
- Quarantelli, E. L., Dynes, R. R. (1977). Response to Social Crisis and Disaster, *Annual Review of Sociology*, 3 (1), 23-49.
- Sağiroglu, A. Z., Ünsal, R. ve Özenci, F. (2023). *Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri; Durum Değerlendirme Raporu*, Ankara: AYBU.
- Sapountzaki, K. (2022). Risk Mitigation, Vulnerability Management, and Resilience Under Disasters, *Sustainability*, 14 (6). <http://doi.org/10.3390/su14063589>
- Tarde, G. (1899/2000). *Social Laws: An Outline of Sociology*, C. Warren (Çev.), Kitchener, Ont.: Batoche Books.
- Tarde, G. (1969). *On Communication and Social Influence*, T. N. Clark (Der.), in Selected Papers, Chicago: University of Chicago Press.
- Tributsch, H. (1978). Do Aerosol Anomalies Precede Earthquake?, *Nature*, 276 (1), 606-608.
- Tributsch, H. (1982). *When the Snakes Awake: Animals and Earthquake Prediction*, Cambridge: MIT Press.
- Turner, V. W. (1969). *Liminality and Communitas The Rituals Process: Structure And Anti-Structure*, Chicago III: Aldine.

- Turner, V. W. (1974). *Dramas, Fields and Metaphors, Symbolic Action in Human Society*, Ithaca N.Y: Cornell UP.
- Turner, V. W. (1988). *Anthropology of Performance*, New York: PAJ.
- UNDP. (2020). Human Costs of Disasters.
- Van Gennep, A. (1960). *The Rites of Passage*, Chicago: Chicago UP.
- Wachtendorf, T., Brown, B. & Holguin-Veras, J. (2013). Catastrophe Characteristics and Their Impact On Critical Supply Chains: Problematizing Materiel Convergence and Management Following Hurricane Katrina, *Journal of Homeland Security and Emergency Management*. <https://doi.org/10.1515/jhsem-2012-0069>
- Wallemac, P., House, R. (2018). Economic Losses, Poverty, and Disasters: 1998–2017, *Louvain: Centre For Research On The Epidemiology Of Disasters And United Nations Office For Disaster Risk Reduction*, 31.
- White, H. C. (1992). *Identity and Control: A Structural Theory of Social Action*, Princeton N. J.: Princeton UP.
- Xu, B., Lo, M. M. (2022). Toward A Cultural Sociology of Disaster: Introduction, *Poetics*, 93 (A). <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101682>